

koubkových argumentací ve vztahu ke kalichu.

Nakonec tedy právě Jakoubek za Střebra, který projevil pro eucharistii hluboké přesvědčení a jehož oslovila myšlenka eucharistie jako prostředku k nápravě církve, je nejdůležitější osobností utrakvistické polemiky. Nikoli náhodou Jakoubek říká, že k boji o nezbytnost kalicha byl vyzván zjevením, které pojmenovává výrazem *revelacio*, a také poznáním, k němuž dospěl studiem. Jaký význam mělo pro Jakoubka svátostné přijímání, dokumentuje autorka v závěru studie zdánlivě nepatrnou odlišností Janovova eucharistického učení od učení Jakoubkova, zdůrazňujícího tělo a krev Páně vnímatelné smysly. Svě přesvědčení mohl Jakoubek opřít o slova Pseudo-Dionysia Areopagity, který praví, že člověk pro svůj sklon k smyslovému chápání potřebuje smysly vnímatelnou svátost.

Neoddělitelnou a zásadní částí práce je edice čtyř polemických spisů, dokumentující nelehkou cestu ke kalichu. Jejich zpřístupnění tak rozšiřuje pramennou základnu pro bádání o *sub utraque* v Čechách.

PAVLÍNA PAZDEROVÁ

Paul Tillich, Lidské tázání po nepodmíněném, Praha: HTF UK 1997, 86 s.

Centrum pro náboženský a kulturní dialog při Husitské teologické fakultě UK v Praze vydalo na sklonku roku 1997 v edici Pontes pragenses útlou knížku, uvádějící čtenáře do života a díla jednoho z nejvýznamnějších teologů a filosofů 20. století.

Kniha má tři části. Stař Gerta Hummela, současného předsedy Tillichovy společnosti, nese název „Paul Tillich (1886-1965) – Život a dílo“, Zdeněk Kučera nazval svůj příspěvek „Otázka pravdy v díle Paula Tillicha“, třetí část představují vybrané Tillichovy texty v překladu Z. Kučery a J. B. Láška, které vycházely postupně v našich teologických časopisech v polovině osmdesátých let.

Hummel představuje Tillicha jako významnou myslitelskou osobnost, vyznačující se hlubokým sociálním cítěním, osobní anga-

žovaností ve věcech týkajících se práv a důstojnosti člověka, šance a naděje na plný a šťastný život. Německá perioda Tillichova působení a teologického myšlení (od 1. světové války do r. 1933) je zde označena termínem „apologetická teologie“. To je teologie, která dává odpovědi. Je to teologie, která neučí a nepoučuje, ale zprostředkovává spojení mezi lidským bytím a evangelijním poselstvím, mezi syrovou životní realitou a teologickou reflexí, mezi skutečnými otázkami životní situace a odpověďmi, které nabízí evangelium (s. 8-9). Zde Tillich poprvé uvedl v život kredo vlastní existence: být poutníkem a také poutem – „mostem“ mezi dějinnými epochami, mezi rozdílnými formami životní orientace, mezi evangelijními a lidmi práce, mezi křesťanstvím a politikou, teologií a kulturou, technikou a životem. Tato doba horečného teologického bádání, intelektuálního hledání a politického profilování v tzv. náboženském socialismu je přetata nástupem nacionálních socialistů k moci. Tillich je pro své názory a neohrožený jednání prvním nežidovským děkanem zbařeným svého úřadu.

Stejně jako celá řada jeho spolupracovníků z Frankfurtské univerzity (Horkheimer, Adorno či Mannheim) volí i Tillich americký exil. Pojednání o jeho americké periodě postihuje Tillichovu teologickou a učitelenskou činnost, stejně jako nové podoby jeho veřejné a politické práce. Tillichova činnost pro Hlas Ameriky, Svěpomoc pro emigranty z Německa, jeho aktivita v Radě demokratického Německa jsou opět výrazem nejen angažovanosti, ale také jeho vlastní životní a lidské orientace: být spojnicí, mostem mezi kontinenty a lidmi různých národů.

Stař Z. Kučery nás nejprve uvádí do recepce Tillichova díla v teologickém snažení Československé církve husitské, spjaté především se jménem Z. Trtíka, jenž v řadě svých studií, statí a komentářů rozvinul a analyzoval řadu korelací, styčných bodů, i základní rozdíly.

Samatná analýza hlavních teologických problematiky Paula Tillicha je založena na Tillichově formulaci: „Můj hlavní, základní teologický problém je vztah absolutního, jež je dáno v myšlence Boha, a relativního, jež náleží k lidské skutečnosti“ (s. 19). Studie nám zprostředkovává hlavní východiska Tillichova myšlení založená na radikálním prožitku

okolností života moderního člověka, neoslovitelného z tradičních křesťanských pozic, pro něhož není bůh supranaturální bytostí, ale to, co se nám dává v samotném lidství, v tzv. dimenzi hloubky. Autor ukazuje, jak Tillichova teologie v sobě zahrnuje schopnost podržet v jednotě napětí mezi profánním a sakrálním, mezi tím, co je autonomní a heteronomní, tím, co je transcendentní a imanentní. Pokus o uchopení povahy skutečnosti ontologicky, terminologií metafyziky, ukazuje pohyb filosofického Tillichova tázání, které otevírá dveře pro teologické odpovědi a teologickou odpovědnost. Tillichova otázka, jak se bůh člověku zprostředkovává a jak si člověk zprostředkovává tuto okolnost býtí, je formulována jako zkušenost nepodmíněného v podmíněném, jako zkušenost víry, jejímž výrazem je odvaha k bytí.

Studie zdůrazňuje ústřední hledisko Tillichova pojetí lidské skutečnosti spjaté s pojmem „hranice“. K lidské existenci přináležet býtí na rozhraní, oscilovat na hraně mezi vlastními možnostmi a schopností přesahu, mezi konečností a věčností. Člověk potřebuje odvahu, aby unesl svůj osud, vzepřel se úzkosti z prázdnoty i strachu ze smrti, což lze jenom smysluplnou participací na skutečnosti světa.

Třetí část tvoří ukázky vlastních Tillichových textů: 1. Problém osobního Boha (překlad Z. Kučera), 2. Podstata náboženské řeči, 3. Existenciální analýza a náboženské symboly, 4. Oprávnění a význam náboženských symbolů, 5. Symboly víry (překlad J. B. Lásek).

Nová edice těchto Tillichových textů v kvalitních překladech představuje významný počin, jenž umožní studentské, teologické i filosofické veřejnosti seznámit se s pozoruhodným myšlenkovým dílem velkého dosahu pro evropské a americké myšlení.

Slabinou promyšleně koncipované knížky je však neobvyklé množství skoro neuvěřitelných tiskových (např. transdendentní a transcendentní na s. 52), a gramatických chyb nebo výpadku písmen, které zásadně mění význam toho, co chtělo být řečeno (např.: „Zatím co výřčí teologii má naše bohosloví zásadní výhry,“ [s.17], kde autor patrně zamýšlel říci výhrady a nikoli výhry). Této knize proto přejí „rozumějícho“ (nejen Tillichovi) čtenáře a autorům dalších svazků

Pontes pragenses šťastnější ruku při výběru nakladatelství a pečlivého redaktora.

NADĚŽDA PELCOVÁ

Luther H. Martin, Helénistická náboženství, Brno: Ústav religionistiky FF MU 1997, xx+162 s.

Srovnáváme-li první v češtině dostupnou monografii o helénistických náboženstvích s velkými standardními pracemi, musíme si nejprve uvědomit, že jde o přehledný úvod, jak to výslovně čteme v podtitulu původního anglického vydání. Rozsah a množství shromážděných informací je jen zlomkem toho, co podávají velké práce J. Prümme (*Religionsgeschichtliches Handbuch*, 1954) a především M. P. Nilssona (*Geschichte der griechischen Religion II*, 1961²).

Přesto najdeme v Martinově knížce mnoho závažných informací v přehledném podání a v novém pojetí.

Po úvodu, v němž autor obecně charakterizuje helénistické myšlení, následuje dosti podrobná první kapitola – analýza Apuleiova „Zlatého osla“ s ohledem na jeho XI. kapitolu. Celý román je pomocí bližší analýzy vyprávění o Psýché dešifrován jako alegorické vyjádření Cesty života utvářené (helénistickým) náboženstvím (starší teze, kterou formuloval už K. Kerényi). Následuje kapitola o lidové zbožnosti (astrologie, věštění, zázračné léčení) a o tom, jak do ní přímo či nepřímo pronikly vlivy filozofie, a po ní nejobsažnější kapitola o mystériích. Čtvrtá kapitola, nazvaná „Reformy a inovace“ (tj. starších náboženských tradic), řadí do této kategorie vedle Dionýsova a Mithrova kultu mimo jiné i judaismus a křesťanství. Pátá kapitola je věnována gnózi v širším slova smyslu včetně hermetismu a manicheismu, v nichž autor vidí dovršené transcendentních (mužských) tradic helénistického náboženství. V závěru (s. 135-142) se dočteme o předpokladech pozdějšího úspěchu křesťanství. Vycházel z toho, že se Ježíšovi stoupenci ve své inovaci apokalyptiky novým křesťanským mýtem o sestupujícím a vystupujícím vykupiteli vyhnuli gnostické jednostrannosti